

УЧЕШЋЕ ВЕЗНИКА И РЕЧЦЕ *БУДТО* (*БУДТО БЫ*) У ПРЕНОШЕЊУ ТУЂЕГ ГОВОРА

(у руском у поређењу са српским)

У раду се разматра употреба руског везника (и речце) *будто* (*будто бы*) у својству маркера преношења туђег говора, тј. средства којим се указује на непоуздани, лажни или неистинити садржај нечијих речи/мисли/убеђења. Осим уз глаголе говорења/мишљења уз помоћ овог средства преноси се и садржај ревелативних глагола, па се оно може третирати и у ширем контексту језичких средстава за изражавање лажних или привидних садржаја. Такође, рад разматра и еквивалентна српска језичка средства којима се може указати на присуство туђих гласова.

Кључне речи: туђи говор, допунска сложена реченица, везник *будто/будто бы*, руски, српски.

The paper discusses the use of the Russian conjunction (and particle) *будто* (*будто бы*) as a marker for transmitting someone else's speech, i.e. as a means of pointing out the unreliable, false or untrue content of one's words/thoughts/beliefs. Other than the verbs representing speaking/thinking, the content of revelative verbs is also transmitted by means of this, so it can be treated in the broader context of linguistic means for expressing false or apparent substance. Furthermore, the paper discusses the equivalent Serbian language means that can indicate the presence of other voices.

Keywords: someone else's speech, complement clause, conjunction *будто/будто бы*, Russian, Serbian.

1. Уводна разматрања.

Конфронтативна изучавања руског и српског језика до сада нису посебну пажњу посвећивала једном типу руских изричних, тј. допунских реченица којима се указује на непоуздани (лажни, привидни, замишљени) садржај нечијих речи (мисли, убеђења, веровања и лажних веровања). Дате зависне реченице маркиране су и посебним везничким средством – *будто* или *будто бы*.¹

¹ У литератури се наводе и други везници са синонимичним значењем (*как будто*, *как будто бы*, *что будто*, *что как будто*, *что как будто бы*, *как бы* (устар.), *якобы* (устар. и книжн.), *словно*, *точно*, *ровно* (прост.)), али ми их овде нећемо узимати у обзир јер су ретки у савременом језику у изричној функцији (в. Шведова 1980). Везник *как будто* употребљава се и у својству изричног везника уз глаголе чулне перцепције (*ощуцать*, *чувствовать*, *казаться*), в. Стародумова 2001. Стародумова у свом речнику помоћних врста речи пише: «“якобы” и “будто бы” акцентируют значение недоверности и мнимости, “как будто”, “как будто бы”, “как бы”, “словно”, “точно”, “ровно” содержат элементы сравнительного значения» (Стародумова 2001).

Српске изричне реченице на тај начин нису маркиране, везник *да* (ређе *како*) покрива сва модална значења (реална и иреална) (в. о овоме Марић 2016а).

(1) *И ничто не могло б его спасти, если б не личное знакомство с Калининым – говорили, БУДТО отец Калинина был крепостным у отца профессора.* (А. Солженицын)²

(1а) *Ништа га не би могло спасти да није лично познавао Калињина – говорило се да је Калињинов отац наводно био кмет код професоровог оца* (наш превод – Б. М.).

Зависна клауза у саставу изричне реченице настаје као сентенцијални актанта главне. Саставни део главне реченице чини и реч, најчешће глагол, која захтева дату допуну свог значења. Веза између главне и зависне реченице остварује се уз помоћ субординативног везника *будто* или *будто бы*.

Модално необележено везничко средство преношења различитих садржаја (па и вербалног, којим се ми бавимо) у изричној сложеној реченици у руском језику је везник – *что*. Употреба везника *будто* обавезно сведочи о позицији модусној, иза ове речи стоји говорник, а не лице ком се приписују дате речи. Другим речима, свако непоредбено *будто*³ може бити замењено везником *что* (уз губљење датог субјективно-модалног значења), али обрнуто није могуће. Руски везници *будто* и *чтобы* маркирани су као контрафактивни у односу на везник *что*.

Ради се о следећој семантичкој схеми изричне реченице с везником *будто* (*бы*):

X је рекао: садржај говора

Говорник не зна да ли су истините речи X / сумња у истинитост речи X⁴

(2) *О Розенблите мы тогда больше не слышали, но в 60-х годах Нине кто-то сказал, БУДТО Розенбит жив и работает в каком-то городе на Северном Кавказе.*

(3) *Племянница твоя говорит, БУДТО ты можешь видеть то, что будет.*

У раду ћемо указати на контексте у којима се употребљавају дати везници у руском језику, тј. на семантику глагола који се могу употребити са датим везником (и не само глаголе) (т. 2 и 3). На вербални садржај према коме говорник заузима одређену дистанцу, гаји неповерење, сумњу и слично може се указати и истим средством у улози речце (уз присуство везника *что*) (т. 4). Наше интересовање такође су побудиле употребе глагола *сниться*, *делать вид* и *казаться* с датим

² Примери су (ако другачије није означено) преузети из електронског корпуса руског језика: www.ruscorga.ru

³ Ова два везника веома често се употребљавају и као везници поредбених реченица. Да ли се ради о поредбеној или изричној, закључује се на основу тога да ли дати везници маркирају присуство сентенцијалних актаната или сирконстаната. О повезаности иреалиса, с једне стране, и евиденцијалности или модалности, са друге, в. Летучий 2008.

⁴ У нашем раду Марић 2016а раздвојили смо ова три типа изричних везника према њиховом модалном својству: *что* се употребљава у изјавној, обавештајној реченици, *чтобы* у вољној, хипотетичкој, а *будто* такође у изјавној, али са присуством субјективне персуазивне модалности.

везницима, што нам је омогућило да и изричне реченице с датим везничким средством ставимо у шири контекст језичких средстава за изражавање лажних садржаја (т. 5). У последњем делу рада даћемо преглед језичких средстава којима би се у српском језику могла пренети дата значења (т.6).

2. Употреба везника *будто* с глаголима говорења.

Горе наведени примери 1, 2 и 3 указују на употребу датог везника с основним глаголима говорења (*сказать, говорить*).

Везник *будто* може у наративном контексту играти веома значајну улогу као средство антиципације, сугерисања, тј. наговештавања тумачења које ће тек касније постати јасно. У примеру 4 употреба везника *будто* у датом контексту само наговештава читаоцу да оно што је отац изрекао није истина и да ће се то касније установити (уп. *Отец сказал, будто из гетто его не выпустили...* и неколико реченица касније: *Однако, как было в действительности, мне рассказала Голубинская*).

(4) *Ле-Курт настаивает, и вот за отцом являются два эсэсовца, все уверены, что его уведут на расстрел, только мать спокойна, понимает, что действует Ле-Курт. И верно, вскоре отец вернулся. С разбитым в кровь лицом, с рассечённым плечом. Отец сказал, БУДТО из гетто его не выпустили, не поверили, что он наполювину немец, и стукнули пару раз за попытку обмана. И всё это надо прекратить раз и навсегда. И мать ему поверила: людей избивали по любому поводу и без повода. Однако, как было в действительности, мне рассказала Голубинская.*

Везник *будто* говорник може да употреби и као својеврсно средство означавања непроверене чињенице, тј. заузимања дистанце у односу на изнето саопштење. Везник *что*, дакле, може играти улогу евиденцијалног средства које указује на то да се нешто представља као чињеница, док *будто* уводи непроверену чињеницу, непоуздану информацију, лажну информацију, замишљену стварност.

(5) *И жизнь им здесь никто не сохранит, всё врёт, скотина, думает только о своей шкуре, а не о спасении людей. Прежний дедушка всё это выложил бы Иосифу, прежний дедушка вытянул бы его палкой. Но палкой он не узнал бы того, что ему надо узнать: откуда известно Иосифу о том, что приходил Гриша, и о том, что мальчики что-то затевают? – Кто тебе сказал, БУДТО приходил Гриша? – Так ведь ты говоришь, что не приходил... – Я не видел, но, может быть, кто-нибудь другой видел. Интересно – кто?*

У наративном дискурсу *будто* може указивати на тачку гледишта јунака, тј. на субјекат оцене који није приповедач, али с којим се приповедач идентификује (у примеру 6 је то Пећка). У овом контексту Пећка је тај који сматра да су Валеркине речи неистините:

(6) *Петька был уверен, что его убьют на войне. Других вариантов собственной смерти он никогда не рассматривал. Как-то раз даже сильно подрался со своим единственным другом Валеркой из-за того, что тот сказал, БУДТО война больше не будет. «Как это не будет? – сказал Петька. – А мне тогда что делать?» Но Валерка, сидя на дороге в пыли и размазывая кровь по худым бледным щекам, тихо повторял: «Я-то при чем? У Анны Николаевны спроси. Она говорит, что при коммунизме война не бывает».*

Бројни контексти употребе глагола говорења с везником *будто* могу указивати на далеко категоричније значење, не само: не знам да ли је истина, сумњам у истинитост, већ и: неистина је, лаж је.

(7) *Работа наша каторжная, вы не слушайте, что про нас говорят, БУДТО воруем.*

Употреба везника са глаголом *врать* и изричном реченицом, иако, рекло би се, двоструко изражава исто значење: говорити неистину, често се среће у нашем корпусу:

(8) *Я же не менее искренне переживал, что смерть вождя встретил без должной глубины страдания, и, даже врал одно время, БУДТО – плакал, хотя чего не было, того не было.*

Од глагола блиских по семантици глаголима говорења с везником *будто* у изричном значењу могу бити употребљени глаголи: *утверждать* и *твердить*.

(9) *В этом отношении детство Фрейда было необычным: он утверждал, БУДТО помнит о нем больше, чем большинство людей.*

(10) *И однажды Колюня, отчего-то поссорившись из-за ерунды с другим своим, старшим, любимым кузеном Кокой, про которого твердили, БУДТО у него две макушки – знак удачи и счастья, вдруг сам запальчиво и хамски выкрикнул в круглое, доброе лицо (...)*

Глагол *утверждать* не може се употребити у првом лицу једине уз везник *будто*, јер има значење „с убеђењем изрицати”, према томе, у семантичкој колизији са значењем везника. Једино је у контексту негације дозвољена таква употреба, или пак у случајевима кад говорник заузима дистанцу према својим речима из прошлости.

(11) *Хочу особо подчеркнуть: я вовсе не утверждаю, БУДТО нет серьезных, продумчивых фильмов или все сериалы замечательны.*

Будто је такође наративно средство уз помоћ ког аутор може саздати полемички тон у тексту, сугеришући употребом датог везника да се не слаже с оним коме је приписан дати став и да ће навести своје аргументе против датог става или да ће се пак током времена испоставити да тај став није био исправан (дати се модел користи приликом изражавања научних „истина”, рецимо).

(12) *Философ Эрик Фромм утверждает, БУДТО человеческий разум способен различать, что есть добро, что зло. – Апостол заложил кисти рук за заменяющую ему пояс веревку и прошелся по дорожке сада. – Однако врет! – Наклонился, понюхал вечноцветущую розу. – Ум человеческий витиеват и изворотлив, готов в угоду хозяину истолковать в его пользу любую мерзость, ему в таком важном деле доверять не стоит.*

У нашој се грађи везник *будто* среће још и уз глаголе којима се означава написани вербални садржај у штампи (*опубликовали утку, објавили*).

Све горе наведено сведочи, чини нам се, о потреби скретања пажње на дискурсну, наративну функцију употребе датих везника, којом се управо ствара потребан контекст за присуство вишегласја у тексту.

3. Употреба *будто* са глаголима мишљења, веровања и сл.

Везник *будто* (*бы*) среће се и у допунским реченицама са управним глаголима мишљења, веровања, убеђивања и гради значење: погрешно мислити, бити у заблуди, доводити некога у заблуду. Будући да постоји тесна веза између говорења и мишљења као основних когнитивних делатности човека, ми смо се одлучили да и ову групу предиката прикажемо.

(13) *Дежавю является таким психическим состоянием, при котором человек думает, БУДТО он уже был в похожей ситуации.*

У највећем броју контекста у нашој грађи, рецимо, глагол *придумать* означава и изречени садржај, иако то понекад и није сасвим јасно.

(14) *Подозреваю, это она нарочно для меня придумала, БУДТО пошла на французский факультет потому лишь, что в школе этот язык ей тоже не давался и она решила доказать себе, что может овладеть им не хуже других.*

(15) *Я мог сейчас что угодно придумать: БУДТО я его случайно нашёл или БУДТО мне его кто-то из малышей подсунул.*

Зависна клауза са везником *будто* може се везивати за именицу и у том случају се третира као релативна (атрибутска) реченица.

(16) *Позднее кто-то придумал легенду, БУДТО он жил в Лос-Аламосе под вымышленным именем.*

Уз глагол *убедить, уверить*, као и уз кратке трпне партиципе датих глагола употребљава се зависна клауза с везником *будто* да значи лажно веровање, убеђење.

(17) *Когда люди уверяют, БУДТО они безразличны к тому, что о них думают, они по большей части себя обманывают.*

(18) *Была инициирована закупка животных с целью убедить противника, БУДТО наступление планируется на багдадском направлении.*

(19) *А если очень умные, уверены, БУДТО система – это ФРС и Йеллен-шмеллен.*

Наш корпус показује да се у свим контекстима везник *будто* може заменити синонимичним *будто бы* (в. Марић 2016а).

(20) *Агасси утверждает, БУДТО БЫ понятия не имеет, каковы его рейтинговые шансы.*

4. Везници или речце?

Будто (*бы*) веома лако прелази у речцу са сличним значењем (у примеру 21 ако се и може радити о везнику, у 22 је већ поуздано речца у питању – о томе сведочи и слободнији ред речи, тј. неиницијална позиција у клаузи):

(21) *Хотя злые языки и утверждали обратное: БУДТО БЫ Аркадий Петрович и Антонина Аркадьевна терпеть друг друга не могли, и дочь БУДТО БЫ приехала не для того, чтобы разделить горе отца, а для того лишь, чтобы шантажировать его неким письмом, которое она нашла на груди своей покойной матери.*

(22) *Между тем начал к нам наезжать Терещенко, БУДТО по каким-то делам в нарсуде, а в действительности по нашему делу.*

(23) *Мой покойный родитель, шутник, царство небесное, насчёт нашего происхождения говорил так, БУДТО древний род наш Симеоновых-Пищиков происходит БУДТО БЫ от той самой лошади, которую Калигула посадил в сенате...*

У примеру (23) садржај говора према ком говорник гаји неповерење уведен је везником *будто*. Свеједно, у саставу изричне клаузе уз предикат (у позицији) употребљава се речца *будто бы* којом говорник додатно заузима дистанцу у односу на пропозицију, још више сугерише да је пренети садржај лажан, непоуздан, неверодостојан, неистинит.

Речца се може, у зависности од говорникових намера, наћи уз било коју реч чију веродостојност говорник доводи у сумњу.

(24) *Нам и тогда рассказывали сказки про БУДТО БЫ хозяйственную заинтересованность, скажем, ЛУКОЙЛа.*

О конструкцији *будто* или *будто бы* са везником *что* неки аутори пишу као о посебном везнику, а неки као о споју везника са речцом (Стародумова 2001, Апресян 2014).⁵

(25) *Про супругу Берлиоза рассказывали, ЧТО БУДТО БЫ её видели в Харькове с каким-то балетмейстером, а супруга Степы ЯКОБЫ обнаружила на Божедомке, где, как болтали, директор Варьете, используя свои бесчисленные знакомства, ухитрился добыть ей комнату, но с одним условием, чтобы духу её не было на Садовой улице...*

(26) *Глебов спросил с сомнением: какая же температура? Марина сказала, ЧТО БУДТО БЫ около тридцати девяти.*

Пример (26) сведочи о посебној компоненти значења: несигурности самог говорника у своје сопствене речи, тј. изражавању апроксимативног значења. Овакво значење смо већ издвојили у раду Марић 2016а и кад је везничка улога *будто* у питању. С тим у вези в. Арутюнова 1997, Гатинская 2012 о категорији тзв. *кажимости*.

(27) *Глаза его становились бессмысленными, фигура обмякшей, безвольно повисали руки, и он делался до такой степени неузнаваемым, что вы не рискнули бы даже сказать, БУДТО где-то уже встречали этого человека прежде...*

Речце *будто* и *будто бы*, осим овог персуазивног значења непоузданости информације, сумње у информацију, могу имати и нека друга модална значења (в. Апресян 2014, Стародумова 2001, Летучий 2008, Гатинская 2012 и др). Гатинска, рецимо, говори о значењу тзв. *кажимости* (привида, варљивости, нејасне перцепције), тј. значењу које се може изразити модалним оператором *кажется*.⁶

⁵ А. Летучи указује на то да су постојали покушаји да се сентенцијални везник који истовремено има и модално значење непоузданости, сумње прогласи за речцу, па би онда читава реченица постала асиндетска (Летучий 2008).

⁶ О модалном оператору *кажется* као својеврсном евиденцијалном средству в. Булыгина,

5. Будто уз глаголе *сниться, казаться, делать вид*.

Иако нису у питању глаголи којима се преноси садржај говора, нити глаголи из комуникативне групе, овде смо обратили пажњу и на једну групу глагола које с претходном зближава употреба с истим везницима. У свом чланку о блискости између евиденцијалности и иреалности А. Летучи то исто чини, желећи да укаже на сачувану сличност међу тим значењима, као и на заједничка средства изражавања значења поређења (сентенцијални сиркостант), непоузданог, лажног, иреалног саопштења, садржаја (сентенцијални актант) и модалних оператора са значењем персуазивним, ренаративним и другим (Летучий 2008).

О садржају снова се у руском може саопштити изричном реченицом с везником *будто, будто бы* или *как будто* уз глаголе *сниться, присниться*, и у том случају, испоставља се, имамо двоструко изражено значење нестварности (сам глагол га садржи у својој семантици, а и везник *будто*). С друге стране, као и код глагола *говорења* и *лагања* (употреба *сказать, будто и врать, будто*), и овде се уместо *сниться* може употребити глаголски израз *видеть во сне* уз дате везнике којима се сугерише нестварност виђеног:

(28) *Во сне мне снится БУДТО я сижу на учебе и ко мне на пару приходит этот парень и начинает открыто приставать, но я отмахиваюсь от него, хотя я его очень люблю, все это странно и смешно, далее БУДТО происходит вторая часть моего сна, БУДТО я вижу этого парня у себя дома и мы вместе с ним, во сне также присутствуют мои родители, между нами идет диалог, БУДТО я знакомлю парня с родителями. Что значит это сновидение?* (интернет страница о тумачењу снова, <https://www.sunhome.ru/dreamer/son-o-parne.html?>; интерпункција оригинална)

(29) *Я подошла к зеркалу, смотрю на себя и вижу БУДТО БЫ я – это не я; то есть, я смотрю на себя, но со стороны, БУДТО БЫ я стою рядом, лицо, тело, все это-чуждого человека ...* (<https://www.consmed.ru/psihoterapevt/view/1013243/?ysclid=l2s2wb577i>)

У примеру (30) *будто* је употребљено у иницијалној позицији у парцелисаној зависној клаузи са атрибутским значењем (какав сан?) и могло би се тумачити и као речца са значењем привидности, неистиности.

(30) *Сегодня приснился странный сон. Запишу подробно, на всякий случай. Из суеверия. БУДТО приехал я с Варькой в незнакомый город. И все время думаю, что здесь живет Антошка*

(<https://booksonline.com.ua/view.php?book=53618&page=38&ysclid=l2s2xb99cy>).

О иреалним ситуацијама могу саопштити и глагол *казаться* и израз *делать вид* који су међусобно конфронтирани према субјекту лажне слике (у случају израза *делать вид* аутор лажне слике је сам субјекат реченице, а код глагола *казаться* не постоји субјектова намера, већ је у питању субјективно значење):

(31) *Мне кажется, будто я ничего не знаю.* (мени делује да ништа не знам)

(32) *Я делаю вид, будто я ничего не знаю.* (чиним тако да другима делује да ништа не знам)

(33) *И Колюнчику вообщо начинало казаться, БУДТО доля чудесного, странного, сверхъестественного в жизни столь велика, что жить иначе, как доверившись ему, невозможно, и он всё время пугливо и чутко к признакам этого чуда присматривался и прислушивался, отыскивая их где только можно.*

(34) *Торговка сразу отворачивалась от Ринки, делая вид, БУДТО ей безразлично, что где-то продают капусту повкуснее.*

Наведени глаголи из група говорења, мишљења, као и глаголи којима се указује на постојање привидне, лажне, нестварне слике, наравно, могу бити употребљени у зависносној допунској реченици и са фактивним везником *что* да означи некакав свој садржај. Присуство модално маркираног везника *будто* (*бы*) код неких од предиката доприноси далеко убедљивијој могућности преношења контрафактивног значења (*није тако, а делује да јесте*). Код других, који немају у својој семантици контрафактивно значење (основни глагол говорења *говорить*, рецимо), управо везник носи читаво бреме контрафактивности. Поређење са глаголима са контрафактивном семантиком било нам је потребно да бисмо указали на тај потенцијал развоја значења: постојање лажне слике. Горе смо показали да таква једна модално-синтаксичка могућност представља, између осталог, снажно средство вишегласја у тексту.

С друге стране, и наше истраживање, испоставља се, говори у прилог специјалних веза између иреалиса и евиденцијалности (в. о овоме у већ помињаном раду Летучег, Летучий 2008). Такође, в. о присуству поредбене семантике у већем броју речци-ксенопоказатеља у руском и српском језику (па и у другим европским језицима: енгл. *like*, срп. *као*, рус. *якобы, типа*) Марић 2016б.

6. Еквивалентне конструкције у српском.

Као што смо напоменули на почетку рада, овим се типом реченица у руско-српским конфронтативним проучавањима до сада научници нису детаљније бавили. Истина, Људмила Поповић у својој монографији о евиденцијалности у српском и украјинском језику обраћа пажњу и на постојање контрафактивних везника *ніби, немов, наче* у украјинском (за разлику од српског) којима се приликом препричавања туђих исказа изражава резерва према садржају. Пишући о нултој евиденцијалности (посведочености), као и о ревелативној евиденцијалности (сознања из снова или откровења), рецимо, она указује, позивајући се и на Ружић 2006, на могућност употребе везника *како* у српском језику у оним случајевима када треба потцртати већу субјектову ангажованост у говорној ситуацији, тј. пренети „лично искуство у вези са аперцепцијом” (Поповић 2014). Пример:

Ја сам сањала како се гледам у огледало... (пример из Поповић 2014)

У *Синтакси сложене реченице* (Пипер 2018) наводи се да везник *како* у српском осим значења ситуационог динамизма, трајања и доживљености радње, „може указати на нефактивност садржаја допунске клаузе, или барем на сумњу говорника у његову фактивност” (Пипер 2018: 101). Ми у свом делу о управном и неуправном говору (у Пипер 2018: 645) нисмо указали на дато значење, пошто оно није обавезно, већ једно од потенцијалних, везано је за контекст (о чему, рекло би се, убедљиво сведочи и пример који и наводимо тамо):

(35) Он би јој давао дар изговарајући се КАКО је тобож ишао тако по чаршији, на му случајно пало у очи, а особито какве минђуше, и ето купио за њу (Б. Станковић).

Употреба речце *тобож*, читав контекст (говорник се правда, изговара се због учињеног) ствара потребан фон и за употребу везника *како* у значењу: садржај који се преноси је сумњив у погледу фактивности.

Иако, дакле, у српском језику не постоји једно такво синтаксичко средство (везник) којим се може увести у својству комплементне зависне клаузе контрафактивни садржај (лажни, сумњиви, непоуздани, варљиви), дато се значење може изразити на други начин, другим средствима. На првом месту, то су модалне речце којима говорник изражава своју сумњу у поузданост информације (*тобож/е, наводно*, у говорном стилу: *као*), а на другом, и везник *како*, потпомагнут контекстом који указује на контрафактивност.

Цитирана литература

- Апресјан, Ју.Д. (ред.). Активный словарь современного русского языка. Москва: Языки славянской культуры, 2014.
- [Apresian, Iu.D. (red.). Aktivnyi slovar' sovremennogo russkogo iazyka. Moskva: Iazyki slaviānskoī kul'tury, 2014]
- Арутюнова, Н. Д. «Модальные и семантические операторы». [В:] Л. П. Крысин (отв. ред.) Облик слова. Сб. статей памяти Дмитрия Николаевича Шмелева. Москва: РАН, Институт русского языка им. В.В. Виноградова, 1997, 22–40.
- [Arutiūnova, N. D. «Modal'nye i semanticheskie operatory». [V:] L. P. Krysin (otv. red.) Oblik slova. Sb. stateī pamiāti Dmitriiā Nikolaevicha Shmeleva. Moskva: RAN, Institut russkogo iāzyka im. V. V. Vinogradova, 1997, 22–40]
- Булыгина, Т. В., А. Д. Шмелев. «Гипотеза как мыслительный и речевой акт». [В:] Н. Д. Арутюнова (отв. ред.) Логический анализ языка. Ментальные действия. Москва: Наука, 1993, 78–82.
- [Bulygina, T. V., A. D. Shmelev. «Gipoteza kak myslitel'nyi i rechevoī akt». [V:] N. D. Arutyunova (otv. red.) Logicheskii analiz iāzyka. Mental'nye deīstviā. Moskva: Nauka, 1993, 78–82]
- Гатинская, Нина Валентиновна. «Семантический анализ двух модальных лексем (на материале *будто* и *как будто*)». Полилингвильность и транскультурные практики. 2012. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskii-analiz-dvuh-modalnyh-leksem-na-materiale-budto-i-kak-budto>. (дата обращения: 28.04.2020).
- [Gatinskaiā, Nina Valentinovna. Semanticheskii analiz dvukh modal'nykh leksem (na materiale budto i kak budto). Polilingvial'nost' i transkul'turnye praktiki. 2012. №1]
- Летучий, А. Б. «Сравнительные конструкции, ирреалис и эвиденциальность». [В:] V.A. Plungjan, B. Wiemer (eds.) Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen (= Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72). Wien: Otto Sagner, 2008, 215–238.
- [Letuchii, A. B. «Srvnitel'nye konstruktīi, irrealis i ēvidentsīal'nost'». [V:] V.A. Plungjan, B. Wiemer (eds.) Lexikalische Evidenzialitätsmarker im Slavischen (= Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72). Wien: Otto Sagner, 2008, 215–238]
- Марић, Биљана. „Неуправни говор у српском и руском језику”. Јужнословенски филолог 72, 1–2, 2016а: 127–137.

- [Marić, Biljana. „Neupravnı govori u srpskom i ruskom jeziku”. *Južnoslovenski filolog* 72, 1–2, 2016a: 127–137.]
- Марић, Биљана. „Речце у својству показатеља туђег говора у руском и српском језику.” [У:] Љ. Бајић (ур.) *Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних: II тематски зборник: Осамнаести конгрес Савеза славистичких друштава Србије*, Београд, 29–31. август 2014. Београд: Савез славистичких друштава Србије 2016б, 179–187.
- [Marić, Biljana. „Rečce u svojstvu pokazatelja tuđeg govora u ruskom i srpskom jeziku.” [U:] Lj. Bajić (ur.) *Savremeno izučavanje srpskog jezika i književnosti i slovenskih jezika kao maternjih, inoslovenskih i stranih. II tematski zbornik: Osamnaesti kongres Saveza slavističkih društava Srbije*, Beograd, 29–31. avgust 2014. Beograd, 2016b, 179–187]
- Поповић, Људмила. *Контрастивна граматика српског и украјинског језика: таксис и евиденцијалност*. Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу с другим језицима, 2014.
- [Popović, Ljudmila. *Kontrastivna gramatika srpskog i ukrajinskog jezika: taksis i evidencijalnost*. Beograd: SANU, Odbor za srpski jezik u poređenju s drugim jezicima, 2014.]
- Пипер, Предраг (уред.) *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.
- [Piper, Predrag (ured.) *Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku*. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2018]
- Ружић, Владислава. *Допунске реченице у савременом српском језику (I/II)*. Пос. отисак. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- [Ružić, Vladislava. *Dopunske rečenice u savremenom srpskom jeziku (I/II)*. Pos. otisak. Novi Sad: Matica srpska, 2006]
- Стародумова, Е.А (ред.) *Словарь служебных слов русского языка*. Владивосток: Примполиграфкомбинат, 2001.
- [Starodumova, E.A (red.) *Slovar' sluzhebnykh slov russkogo iazyka*. Vladivostok: Primpoligrafkombinat, 2001]
- Шведова, Н. Ю (ред.) *Русская грамматика АН СССР. Том II. Синтаксис*. Москва: Наука, 1982.
- [Shvedova, N. Iu (red.) *Russkaiā grammatika AN SSSR. Tom II. Sintaksis*, Moskva: Nauka, 1982]

Биљана Марић

УЧАСТИЕ СОЮЗА И ЧАСТИЦЫ *БУДТО* (*БУДТО БЫ*)
В ПЕРЕДАЧЕ ЧУЖОЙ РЕЧИ
(В РУССКОМ В СОПОСТАВЛЕНИИ С СЕРБСКИМ)

Резюме

В статье делается анализ употребления русского союза (и частицы) *будто* (*будто бы*) в роли маркера чужой речи, т.е. средства, с помощью которого маркируется ненадежное, ложное или неистинное содержание чьих-то слов/мыслей/убеждений. Кроме как при глаголах речи/мысли, это средство употребляется и при передаче содержания глаголов, обозначающих сновидения, так что его можно рассматривать в более широком контексте языковых средств выражения ложных или кажущихся смыслов. Также, в статье рассматриваются и соответствующие сербские языковые средства, с помощью которых указывается на присутствие чужих голосов.

Ключевые слова: чужая речь, изъяснительное сложноподчиненное предложение, союз *будто/будто бы*, русский, сербский.